

FRIEDEBERT TUGLAS JA RAHVALUULE

Ants Järv

Friedebert Tuglas on Eesti kultuuriloo mitmekülgsemaid isiksusi, kelle tegevuse ulatus, sügavus ja mõjugi alles hakkavad detailsemalt selguma. Kõiges üksikasjadeni jõudmine eeldab aga jätkuvat uurinistööd. Tuglas on haaranud küllalt paljusid ainevaldkondi, liikunud omajagu erinevatel tasanditel, tõstatanud mitmesuguseid probleeme kirjanduse uurimise ja interpreteerimise alal, katsetanud oma ilukirjanduslikus loomingus erinevaid stiilisuundi, otsinud üha täiuslikumat. Kõige selle juures on rahvaluulelgi olnud Tuglase loomingulises tegevuses oma osa, üksikasjades palju avaram ja tähenduslikumgi, kui suudab siinkohal haarata.

Rahvaluulel Tuglase omajagu kirevas lapsepõlves pole ilmselt olnud erilist kohta ega kaalukamat mõju, pealegi polnud lapsepõlvokedud rahvaluule nõ. aktiivse traditsiooni aladel. Kodus hakati Tuglasele küll juba 6-aastaselt kirjatarkust õpetama, kuid teda huvitasid siis poisikeselikud mängud ja töömeeste tööd. Kulus kolm talve, enne kui raamat rääkima hakkas. Siis aga ununes kõik muu, lugemine sai määravaks kõigele järgnevale eluteelgi.

Kodus polnud raamatuid kuigi palju, mõned Kreutzwaldi, Jakobsoni, Jungi teosed, oli "õpetlikke kalendreid ja rahvaluulet", täpsustamata seda aga lähemalt /1/. Piibelgi loeti siis läbi ja äratas mõttekujutlusi. Tamme kõrtsituba pakkus õhtuti mõndagi kuulamisväärsset, kuid kui "Kõrts mõttetuks jorinaks muutus" istus ta tagatoas ahjukapis ja luges palveraamatuid, sest "muud lihtsalt-käepärast polnud" /2/. Siis tulevad raamatute vahetamised aednikuga ja käsikirjalised lood, millede hulgas ehk oli riimilisi külalalegi, kuid suuremaks ergutajaks peab ta ometi kodus olnud "Meelejahutaja" paari aastakäiku, millest "kümned korrad loetud materjal jäi mingiks toetuspunktiks tuleviku jaoks" /3/. "Meelejahutaja" non-des aastakäikudes leidub küll rahvalaule, naljandeid, loomajutte, mõistatusi, on Kunderi artikkel "Mõnda Eesti rahva luuletustest", tutvustati "Vana kannelt" ning "Kõu ja Pikrit", kuid ajakirjakõited olid ennekõike juturaamatud ja süstemaatilise emakeelse hariduseta noorukile teatud mõttes ka eesti keele kooliks ning kirjutamisele õpetajaks, sest kirjavastustes anti ju nõu kirjasaatjatele. Koolide venekeelsed raamatukogud pakkusid vene klassikat oma paremikus, ka maailmakirjanduse tõlkeid. Uderna koolis leidis imekombel

vaid "Kalevipoeg". Üha süvenev huvi ilukirjanduse vastu kujundas seejuures mingi alateadliku kirjanikutunnetuse ning juba kümneaastastest eest alates tekkinud tal vajadus mõttepilt paberile panna /4/.

Lugemus Tartu linnakooli päevil aina suurenes, kuid saavutati kohe ka esmane kirjanikumaine ("Siil"). "Kui nobedalt jooksis siis sulg paberil" ja läbi sai proovitud kõik stiilid-meetodid idealistlikust koduromantikast sümbolismini /5/. Ärkamisaja romantilised eeskujud jäid vene realistlikku kirjandust hästi tundvale Tuglasele paratamatult tuhmiks ja kaugeks. Ometi sündis siis otseütlemaid vormituid unistusi või kuivi, toorepoolseid anekdoote. Rahvaluulet kõige selle juures mõjustamas polnud, välja arvatud ehk "Hunt" (1903). Vanemate juures kostiliseks olnud Nikolai Kõstnerilt kuulnud pajatus või naljand tuli Tuglase sulest aga realistliku kirjanduse traditsioone arvestavas laadis külaelupildina.

Kokkupuuted kirjandushuviliste õpilastega, tutvumine Gustav Suitsuga, teiselt poolt leivatöö "Postimehe" kontoris ja August Kitzbergi pakutud elutarkus ning ajas endas olevad käärinised ja sõjateated panid rabelema "nimetu rahutuse paelus" /6/, kus jutulõngaks vaid tahe kirjutada täiesti uut moodi. 1903. a. sügisel "Postimehes" ilmunud reportaazid ja artiklid /7/ üritavad oma dialoogilise vormiga lähtuda rahva vaatepunktist, kuid rohke "kurat" kasutamine üksi ei tee kujutatud situatsioone ega tegelasi rahvalikumaks. Ilukirjandusliku sihiga lugudes haarati kõige erinevamate ainete järele. Koidula luuletusest "Sügismõtted" viitamata laenatud värsside ja fraaside abil sündis uusi töötatud maid kuulutada tahtev "Pühapäevased pildid" /8/, esialgse kuju saab armujoovastus "Lillelises infernos", sünnib impressioon "Kevade pidu" /9/, mis Martin Kõberilt jt. viitamata laenatud värsside toel on nõ. aineks saanud Emajõe-retkelt kolme kohaliku keele suminast. Valmib ka "nagu poolkogemata see küla-lõhvardi kujutus" /10/ — "Kui aga kõht täis saab" /11/, kus lõhvard siis küll veel Tuglase keeles latrab (alles 50 aastat hiljem on autor teda keelelise karakteristika abil rahvalikumaks tüübiks voolinud).

Kogu selles unistuste-püüdluste-ideaalide-taotluste segadikus on Tuglas 1904. a. varakevadel pöördunud Jakob Hurda poole, kes ka vastab: "Kui Setulaulusid mõni eksemplar üle jääb, poole hinnaga, siis saate keelamata" /12/. Hurda "Setukeste laulud" ongi ilmselt esimene rahvaluulekogu, millega Tuglas tõsisemalt tutvub, millesse põhjalikumalt süveneb ja mida korduvalt hiljem oluliselt arvestab. Esialgu ei jää selleks aga aega. Seda täiendavad "Kirjanduse Sõprade" aktsiaühingu rajamine, hariduse jätkamine Treffneri gümnaasiumis, "Noor-Eesti" I albumiga seotud tööd ja albumi "Võitluse päivil" toimetamine, suvised rännakud, mis ulatusid Soomegi, liikumine revolutsioonilis-sotsialistlike ideede mõjupiirkonnas ja juba aktiivne tegevus 1905. a. revolutsioonis ning kõigele lisaks veel uute teoste kavandamine ja viimistlemine.

Ligi 3-kuine sundviibimine Toompea vanglas andis mõneti aega seni ikka kiiruga siit-sealt loetu läbimõtlemiseks ning juba meistrijärku peegeldavate teoste ("Hingemaa", "Meri", "Vabadus ja surm") vormimiseks või kavandamiseks. Vanglast vabanenud, jätkus endine tempo, jätkas "endiselt ka põrandaaluste asjade ajamist" /13/, kirjutas, toimetab "Noor-Eesti" II albumi, osales "Vanemuise" uue maja avamisest ja Eesti Kirjanduse Seltsi rajamisest. 1906. a. septembris tuleb aga Tuglaselgi minna maapakku. Helsingis osales ta eesti koloonia tegevusest ja tähendusrikasteks kujunevad sidemed G. Suitsuga. Küllalt olulised olid tollal kontaktid ka Johannes Aavikuga, kellega vaieldi keele ja kirjanduse üle ning kelle vahendusel sai teada mõnestki olulisest kirjandusteosest "ammu enne, kui ulatusin ise selle lugemiseni" /14/. Teiselt poolt tekivad ja süvenevad kontaktid Soome-Eesti Liidu kaudu, eriti professor Kaarle Krohni, toonaste üliõpilaste Lauri Kettuneni ja Veiko Antero Koskenniemi-ga. Rohkesti oli kokkupuuteid kunstnike Konrad Mäe ja Aleksander Tassa ning hiljem pagulase Karl Wachteliga, kes kõik teenisid elatist Soome Kirjanduse Seltsis Jakob Hurda kogu kopeerimisega. Tuglas jääb sellest kõrvale, tema süveneb Helsingi ülikooli raamatukogu slaavi osakonda. Kuigi Tuglas oma mälestustes märgib, et luges ilma kindlama süsteemita /15/, sai ta oma põhjalikud kirjandusalased teadmised just sellest raamatukogust.

Pagulase argimuredega maadeldes märkab Tuglas oma kirjani-kutunnetuse ja loominguliste võimete tõsisemat vastuolu, otsib heitlikult abi uusromantikast ning kaasaja suurtelt stilistidelt. Wilde'i, d'Annunzio, Brjussovi ja eriti Jens Peter Jacobseni looming innustasid katsetama "tihedama ja subliimsema stiili alal" /16/ ning "Toome helbed" tähendavadki juba uut järku ka Tuglase enda loomingus. Eeldades võimalikult kunstitäiuslikumat ilukirjandust, mida koges maailmaklassikas ja ka oma innustajate loomingus, jõudis ta samas kriitilisele äratundmisele senise eesti kirjanduse kesisest kunstilisest tasemest.

Veetnud 1907. a. suve Ahvenamaal Önningby külas, hakkas Tuglas mõndagi mõistma vana talupojakultuuri tähendusest. Järgmisel talvel oli ta Helsingi raamatukogus jõudnud võrdleva uurimismeetodi nimeka esindaja Vesselovski töödeni ja siit edasi Kaukaasia rahvaste folkloorini ning Prometheuse müütideni. Kõik see ajendas omakorda otsima analoogiaid ja paralleele "Kalevipoja" lõppepisoodile. Otsitud on vene kroonikaist, Skandinaava allikatest, "Kanteletarist", "Setukeste lauludest", Wiedemanni jt. teostest, mis said aluseks võrdlevale uurimusele "Põrgu väravas" /17/. Lühendatult ja lõpetamata kujul esitas ta oma uurimuse Soome-Eesti Liidu kevadisel koosolekul. Tookordsel koosolekul polnud prof. Kaarle Krohni ja nii läinud seiklus temale võõralt alalt haaratud ainega

/18/ hästigi, ainult et, kohates hiljem professorit SKS-is, oli viimane talle sõna lausumata pihku pistnud "Finnisch-Ugrische Forschungen'i" vihu, milles "käsitleti lähemalt just tema poolt arendatud ajaloolis-geograafilist rahvaluule uurimise meetodit" /19/. Hiljem on Tuglase märgatud paralleele detailiseerinud August Annist oma põhjalikes uurimustes "Kalevipojast", lisavõimalusi pakub Felix Oinas /20/ ning samasusjooni lisab Eduard Laugaste /21/. Tuglase enda puhul on tegu küll võrdleva uurimuse katsega, kuid puudu jääb rahvaluule laiemast tundmisest ning ega ta tundnud ka teisi uuema aja kunsteeposti, mis võimaldanuks märgata Kreutzwaldi töö tegelikku suurust ja tähendust. Nägemata "Kalevipojas" rahvaepost, näeb ta üksnes kuristikku rahvaluule ja eepose vahel ning siit ka terav kriitika. Hiljem on Tuglas oma esseed mõneti kohendanud ja täiendanud (vt. "Kriitika" I, 1919 ja 1935), selle asemel, et uurimismeetodi ja materjaligi lähema tundjana juba uus uurimus kirjutada.

Pagulaste keeruline olukord sundis Tuglast 1909. a. suveks minema Ahvenamaale. Gölby küla argilabane keskkond on talle andnud mõneti tõuget, et Rodenbachi jt. stilistide mõjualusena põhjalikumalt aru pidada kõrgema ja stiilsema üle. Rännakutel Ahvenamaal jõudis ta Prestö saarele, mis looduskauni tagamaana rahustas, andis mahti arutleda piirsituatsiooni üle oma loomingus ning alustada ulatuslikumat esseed "Kirjanduslik stiil". Sügisel aga siirdus Tuglas Pariisi. Elu kunstnike hulgas, kokkupuuted kõige erinevamate kunstivaadetega inimestega, muuseumid, kunstinäitused, muusika, rahvapeod — kogu see väga erinevate laadide ja stiilide üheaegsus on tähelepanuväärne. Siis ja järgnevatelgi aastatel Pariisis, Itaalias jm. Eupoopa keskustes koos kunstnikega nähtu kujundas Tuglases tugeva põhja kunstimeisterlikkuse mõistmiseks laiemaski plaanis. Stiiliprobleemidega lähemalt on ta hakanud tegelema oma kolmandal Lääne-Euroopa talvel, nüüd juba kammustamas G. Suitsule antud lubadus "Noor-Eesti" IV albumi jaoks. G. Suits on käsikirja oodanud juba 1912. a. märtsis /22/, kuid saab selles augustikuu algul /23/, kui Tuglas oli suveks Tartu kaudu Soome sisemaale asunud. Suitsu arvates võinuks essee olla kokkusurutum ja ta teinudki väikseid ortograafilisi ning muid korrekture. Arvestada tuleb ka Tuglase enda korrektuuridega enne trükkimist, kuna Suits oli albumi lõpliku korraldamise jätnud Tuglase hooleks /24/. Tuglas on oma emigratsiooniperioodi esseid pidanud asjaarnastaja töödeks, mis kirjutatud "eemal Eesti raamatukogudest" /25/. Viimasesse väitesse tuleks siiski ettevaatusega suhtuda, sest Helsingi ülikooli raamatukogus oli küllaga ka Eesti kohta materjali ning kiiresti on temani ulatunud laiemalt kodumaise perioodika materjale, kaasa arvatud "Kalevipoja" juubeli kohta käiv 1911. a.

Essee kavatsuse ja teostuse vahelisel ajal on Tuglas palju aru pidanud isecendaga, klaarinud oma taotluse ja võimete konflikti. Samal

ajal kujutava kunstiga aktsioonis olemine on ilmselt sundinud enam süüvima erinevatesse kunstikategoriatesse. Meie tolle aja kirjameestest tundis Tuglas kahtlemata põhjalikumalt vene ja lääne-euroopa kirjandust uusima ajani välja ning kogutud teadmised võimalustest avasid üha selgemini meie senise kirjandusliku praktika puudused, mida sisukama arenguprotsessi nimel pidas vajalikuks välja öelda. Tolleaegsest harjumuspärasest teravalt läbinurdev essee "Kirjanduslik stiil" on meie kirjandusloos esimesi põhjalikumaid arupidamisi ning on jätkuvalt olnud arvestatav alus ilukirjandusliku stiili mõistmiseks. Tõsi, kõik hoobid, mida Tuglas arengut pidurdavast diletantlikust kunstimaitsesest lahtisaamiseks ja vanadest harjumustest väljamurdmiseks annab, pole üksikasjades lõpuni põhjendatud, on tühilööke, pelgalt subjektiivseid otseütlemisi, rutakaid järeldusi, üksnes uusromantilise tollipulgaga mõõtnist ning tõsisemalt arvestamata on jäänud ka teda ennast mõjutanute kultuuritraditsioonide ulatus.

Rahvaluule osale oma essees on Tuglas mõningaid impulsse saanud taanlase F. Ohrti "Kalevala" uurimusest (1907), mis 1909 oli ilmunud ka soome keeles. Peamised allikmaterjalid on aga olnud "Setukeste laulud", "Vana Kannel", K. Krohn jt. soomlaste käsitlused jm. J. Hurda kogu tervikuna, mis tol ajal asus Helsingis ja mille olemasolu väga hästi teadis, pole essee põhjal otsustades siiski analüüsi aluseks olnud.

Essee algul rõhutab Tuglas väga veendunult, et "täielikumalt kui kõige rahvalikum ilukirjanik edustab rahva ja rassi hinge rahvaluule" ning peab silmas, et rahvaluule on see pinnas, "millest rahva kultuuripuu oksad igale poole välja võrsuvad" /26/. Tsiteerinud J. Hurda kopeeritud "Ilulaulu", peab ta seda põhjendamatult ilusaimaks ja ehtsamaks rahvalauluks. Veenev pole ka lüroepika puudumise põhjendamise sellega, et meil on peaaegselt vaid lüüriline, naiselik luule, kuna naistele olla eepiline võõras. "Setukeste laulude" põhjal toonitab aga rahvaluule psühholoogilist usutavust ja et "rahvaluules valitseb seesama esteetiline printsip, mis kunstis üle üldse" /27/. Dominantseks seab ta vormi, mis rahvaluulele elementaarsetest ainetest ja lapselikest mõtetest enam esteetilist väärtust andvat, pealegi kus "rahvalaulu üldine stiil määrab vormi" /28/. Osutades küll põhjuslikele seostele rahvalaulu sisu ja vormi vahel, tulevad tema järeldused siiski vaid väliste tunnuste põhjal, arvestamata põhjalikumalt seosid rahvaluule sisu ja vormi vahel. Ta eeldab, et stiilil peab olema palju võimalusi, kuid "meie rahvalaul — see on ainult üks võimalus" /29/. Süvenedes Tuglase toonastesse mõttekäikudesse, märkame, et vormikategoriat ta on siiski avaramalt mõistnud, rõhutades: "Stiil — see ei ole milgi kombel ainult vormi küsimus. Ühtki mõtet ei või kahel viisil välja öelda, nii et mõte täiesti äheks ja selleks samaks jääks" /30/. Selle asjaliku ja tänaseni kasutamiskõlbliku järelduse põhjal järeldab ta siis, et "meie

rahvalaulud on omal kitsal alal täiuseni tõusnud” ning usub, et võib “rahvalaulu elementisid kunstluues uuesti tarvitusele võtta” /31/, mida meie lüürika hilisem areng ka tõestab.

Tuglas on esimesi, kes veidi lähemalt vaatles uut, riimilist rahvalaulu, esitades rea tähelepanekuid ainevaldkonnast, rütmist, laadist, stiilist jm., millele tuginedes hilisemad uurijad (Loorits, Laugaste) on esitanud juba asjalikumaid analüüse. Intuiitiivselt on Tuglas märganud, et meie muinasjutu vorm oleneb jutustajast ning trükkis avaldatud muinasjuttude puhul tuleb tingimata arvestada ka üleskirjutaja maitse ja võimega. Mõtte avarust, rütmni mitmekesisust, meeolelu varieerumist, enam energiat ja kokkuhoidlikkust näeb ta loitsudes, itkudes, vanasõnades ja mõistatustes ning peab neid rikkaks allikaks “rütmilise kunstproosa loomisel” /32/. Laialdaste teoreetiliste teadmistega noore mehena eeldas Tuglas rahvaluulelt siiski midagi enamasti stiili osas. Märganud vastuolusid rahvalaulu ja “Kalevipoja” värsi vahel, ruttas kritiseerima ja ennatlikke otsuseid kirja panema, kuigi oli veendunud, et rahvalaulu stiil on küllalt täiuslik, et rahvaluule “on inimlik, nagu kõik muudki inimlikud saavutised” /33/.

Sekkunud 1916. a. “Kalevipoja” võimaliku parandamise ümber peetavasse poleemikasse /34/, toonitab ta, et rahvaluule “esitab omal alal just täiust”, “on stiil iseenesest”. “Kalevipoja” suhtes on ta väga kriitiline, kuid ei otsi pisipuudusi Johannes Aaviku kombel. Tuginedes Kreutzwaldi mõttele andekamatest ümbertöötajatest, leiab Tuglas, et Kreutzwaldi teos tuleb tõlkida rahvalaulukeelde, vormiliselt lõpuni uuesti luua. Kreutzwaldi poolt rikutud rahvalaulu kohad parafraseerida jne. Tegelikuses näeb ta põhjendatult takistusi, mis tema ja teistegi parandamise kaalutlusi ei õigusta. “Kalevipoja” suhtes jäi Tuglas hiljemgi üldvaateist erinevale seisukohale põhjendusega — audiatur et altera pars /35/.

I maailmasõja puhkedes üle saanud oma ilukirjandusliku loomingu kriisist, lõpetab ta novelli “Vabadus ja surm”, mille algus ulatub Toompea vangla aega. Ilmselt pole Tuglas juba siis kavatse nud kirjutada Hiiu meriröövel Ungru krahvi kohta vanglas kuuldud rahvajuttudele ja pärimustele tuginevat lugu. Nüüd, kus sõjaõudused ja tema enda ahistatud olek Soomes nõudsid enamasti, realiseerus idee kiiresti, andes sünge, kuid sugestiivse vabadusiha väljendava novelli.

1915. aastal süvenes Tuglas sümbolismi probleemidesse, jõudes ühelt poolt järeldusele, et sümbolism on juba minetanud oma koha, teiselt poolt on aga ise tegev oma sümbol-tegelastega novellide loomisega ning sõnastab noorusliku uljusega kättesaamatu ideaali: “Luua müüte, — see on kõige kõrgem. Luua seda ükski, mis midu rahvad ja aastaajad on loonud, see on jumalik. Suuremat õnne ei pea kunstnik lootma” /36/. Tuglas siiski ei lasku sümbolismi irrealsusesse, vaid vaagib filosoofilises ja mitmetasandilises plaanis

reaalsuse suhteid, mis ilmekalt avaldub ka tema ühes stiilsemas novellis "Maailma lõpus".

Juba 1904. a. tundnud Tuglas huvi "Kalevipojas" oleva maailma lõpu otsimise vastu. Hiljem olla ideed arendada aidanud botaaniline kirjandus, rahvaluule ja koguni kaks imelopsaka taimestikuga Kuolimojärve saart. Tuglase viited on liiga üldised, sest novelli lugemisel tunnetad, et allikmaterjale on olnud enam. Aino Kallas pakubki "Kalevipojale" lisaks Tannhäuseri muistendit ja Gulliveri reise /37/, kuid need ei seleta kõike, pealegi kus Tuglas viib oma tegelase teise maailma, kuhu "Kalevipojas" ei minda, hüglasi esineb mitte ainult Swiftil ning mere ja saarega pole Tannhäuseril erilist pistmist. Veenvim ja motiveeritum on Tuglase sümbolismi novellis "Maailma lõpus" rahvatraditsiooni taustal uurinud Ilmar Talve käsitus /38/, milles osutatakse antiigi, skandinaavlaste, vanade germaanlaste, keltide, iirlaste jt. müütilistele motiividele. Absoluutselt ammendavat vastust on siiski võimatu leida, kuna Tuglase fantaasias on sulanud selgemaid jälgi jätmata oletatavast enamgi, andes seejures täiesti omapärase ja võimsalt mõjuva kunstiteose, mis oma internatioonaalse miljööga ulatub maailma müüdikirjandusse. Tuglas on hoolikalt suhtunud rahvaste pärimustesse ja eeldanud, et kirjaniikul tuleb rahvaluuleline aines "oma hinge prismi läbi uuesti näha" /39/, seega siis mitte pelk rahvaluule illustreerimine, vaid psühholoogiliselt läbitunnetatud esitamine. "Maailma lõpus" folkloristlike tagamaade ulatus annab alust arvata, et selle teadliku müüdiloomise ja metafoorilise loomejärgu on ta ühel või teisel viisil sulatanud oma novellidesse rahvapärimuslikke aineid lähedalt ja kaugelt, et teravamalt, kõnekamalt ja mõjusamalt avalduksid kaasaja tegelikkuse õudus ja vabaduspüüe. Veel vähem kui "Maailma lõpus" puhul laseb ta tagamaid välja paista teiste selle perioodi teoste sünnilugudest, vaid "Kuldse rõnga" puhul on otseviide - "Setukeste laulud", sedagi kompositsiooni siduva mõtte andmise pärast, ning "Õhk täis on kirge" puhul mainib Hearnit müüti. Juba ebamäärasemad on viited "Merineitsi" osas etnograafilistele muuseumidele ning indiaanlaste ja Põhja-Euroopa merekultuurile, samuti "Androgüüni päeva" sidemetete commedia dell'arte ainestikuga.

1917. a. veebruarirevolutsiooni järel taas kodumaale jõudnud, seob Tuglas end paljude ülesannetega. Selles aega ja energiat nõudvas rahmeldamises tekivad Tuglasest endastki lood, mis rahvasuupärase värvingu kohvikujuttudena saavad ning karikatuurides või följetonides võimendust leiavad ja anekdootlikke piirjooni omandavad.

1934. a. kevadel esines Tuglas ettekandega "Rahvuslik kirjandus" Eesti Kirjanduse Seltsi aastakoosolekul Tartus ja ka Tallinna Töölisteatri. Ettekande rahvaluule osas rõhutab ta: "Ja ometi ei kahtle keegi, et rahvaluule on kõige rahvuslikum kirjandus kõige otsesemas mõttes. Ta moodustab ehtsa, homogeense terviku, milles

pegeldub teatud sotsiaalsel ja hariduslikul tasemel seisva rahva olemus. Siin väljendub tema tunde- ja mõttemaailma, ilumõiste ning keelerikkuse täius ..." /40/. Tuglase arvates pole aga rahvaluule "rahvuslik meie praeguses eeskavalises mõttes. Ta ei käsitle teadlikult kogu rahvusorganismi, ei anna ülevaadet rahva maa-alast ega ajaloo", kuna rahvuslikult ebateadlikena polevat suudetud tunnetada rahvuslikku ühtsust. Alles rahvuse ärkamisajal lähtutakse juba oma rahva olemasolevat traditsioonist ja sellele tuginevalt pannakse alus rahvuslikule kirjandusele sügavamas mõttes. Ettekande kandvaks teesiks on tal olnud, et rahvaluule on kirjanduse algallikas ja rahvaluule rahvuslik olemus "aitab meile selgitada üldse rahvusliku kirjanduse olemust sügavamas mõttes" /41/.

Samal 1934. a. avaldas Tuglas väga laiale lugejaskonnale määratud sarjas "Elav Teadus" ülevaate "Lühike eesti kirjanduslugu", mis 1939. a. ilmus soomekeelses tõlkes Soomes ja oli pikka aega sealsetele üliõpilastele eesti kirjanduse õpikuks. Kompaktse ja omanäolise rahvaluuleülevaate lähtekohaks on siingi "Setukeste laulud" ning "Ilulaulu" kompilatsioon. Viidanud ka Ridalale ja Looritsale, osutab ta, et orjusse sattunud eestlaste rikas rahvatraditsioon paratamatult degenererus ning orjastatud rahvas polnud enam võimeline looma suurejoonelist eepikat, "milline oli moes tollal Lääne-Euroopas ja kajastus Soomeski" /42/. Ta peab meie rahvaluule hiilgeajaks a. 1300-1500, mil peamised laulikud olid naised, kellede lüürilises luules peegeldus argielu hällist hauani. Rahvalaulu vormil peatudes nimetab ta trohheilist värsimöötu, algriimi ja parallelismi ning tähtsustab keeelist rikkust. Proosavormide suhtes märgib ta, et nendes avaldub enamasti rahvusvaheline aines ning jutustajast olenevalt pole meie muinasjutud kuigi kõrge kunstitasemega. Samas peab ta vanimat rahvalaulu nõ. vahetuskaubaks Eesti-Soome vahel, kuna "kolmandikku "Kalevala" ainekust ongi loetud eestipäraseks" /43/.

1943. a. südasuvel on Tuglas Tartu lähedal kaugelt sugulaselt kuulnud okupatsiooniajale iseloomuliku alltekstiga rahvajutukatkeid. "Uuemat rahvaluulet" nime all paberile pandud kolm lugu /44/ olid tookord mõeldud ehk eosteks tulevastele novellidele, kuid hiljem on ta need siiski muutmatult trükitud avaldanud /45/.

Tuglase töödest leiame nii rahvaluulet üldistavaid fraase kui ka äärmiselt kriitilisi hinnanguid, mis lubavad väita, et eklektilise analüüsimeetodi tõttu ta ei mõista rahvaluulet. Tõsi, Tuglas on oma varasemates esseedes aina ideaale silmas pidanud, näidates üha mitmesuguseid arvestatavaid puudusi ja kui kaugel ollakse ideaalist. Tasub aga arvestada, et Tuglase poolt sageli rabeleda otsekohesusega öeldu on mitmeti kehutanud ja otse sundinud meie folkloriste mitmete probleemide süvauuringutele, millel on juba ohuline koht rahvusvaheliseski folkloristikas. Tuglas nägi ning tunnetas rahvaluule stiili kandejõudu, osutas veenvalt rahvaluule erilaadsele

vormimaailmale ja lüürilisusele. Kriitilisele hoiakule vaatamata on rahvalaule Tuglasele reaalsus nagu igasugune muu vaimulooming ning see esindub rahvuse vaimseid potentsiaale täiuslikult.

Viited

1. Fr. Tuglas. Teosed. Mälestused. Tallinn 1960, lk. 29.
2. Sealsamas. lk. 45.
3. Sealsamas. lk. 51.
4. Fr. Tuglas. Rahutu rada. Tallinn 1973, lk. 68.
5. Fr. Tuglas. Liivakell. Tartu 1913, lk. 10.
6. Fr. Tuglas. Mälestused. Tallinn 1960, lk. 134.
7. Fr. M-son. Tulekahjul. — "Postimees" 21. 07. 1903, nr. 159; Fr. Mihkelson. Rahvapidul. — "Postimees" 26. 08. 1901, nr. 189; — Fr. M. Lubjaia hobuselaadal. — "Postimees" 6. 09. 1903, nr. 199; jt.
8. "Postimees" 11. 11. 1903, nr. 253.
9. "Postimees" 2. 06. 1904, nr. 119.
10. Fr. Tuglas. Rahutu rada. Tallinn 1973, lk. 70.
11. "Postimees" 27. -29. 11. 1903, nr. 265-267.
12. J. Hurt Fr. Tuglasele 20. 04. 1904. KM KO f 245, m 27:5.
13. Fr. Tuglas. Teosed. Mälestused. Tallinn 1960, lk. 249.
14. Sealsamas, lk. 285.
15. Sealsamas, lk. 288-289.
16. Sealsamas, lk. 332.
17. Fr. Mihkelson. Põrgu väravas. — "Eesti Kirjandus" 1908, nr. 6-11.
18. Fr. Tuglas. Teosed. Mälestused. Tallinn 1960, lk. 338.
19. Sealsamas, lk. 338. "Põrgu väravas" ja selle kohast rahvaluuleteaduses on väga põhjaliku käsitluse esitanud Jaan Undusk, "Kalevipoeg ja Prometheus" — "Keel ja Kirjandus" 1990, nr. 10-12.
20. Felix J. Oinas. Kalevipoeg kütkeis. Toronto 1979, lk. 11-35.
21. E. Laugaste. Eesti rahvaluuleteaduse ajalugu II. Tallinn 1980, lk. 365.
22. G. Suits Fr. Tuglasele 3. 03. 1912. — Paar sammukest eesti kirjanduse uurimise teed. Uurimusi ja materjale IX. Tartu 1976, lk. 123.
23. G. Suits Fr. Tuglasele 5. 08. 1912. Sealsamas, lk. 133.
24. G. Suits Fr. Tuglasele 17. 08. 1912. Sealsamas, lk. 137.
25. Fr. Tuglas. Kriitika I. Tartu 1919, lk. 14.
26. Fr. Tuglas. Kirjanduslik stiil. — "Noor-Eesti" IV. Helsinki 1912, lk. 23.
27. Sealsamas, lk. 29.
28. Sealsamas, lk. 31.
29. Sealsamas, lk. 35.
30. Sealsamas, lk. 33.
31. Sealsamas, lk. 39.
32. Sealsamas, lk. 36.
33. Fr. Tuglas. Marginaalia. Tallinn 1966, lk. 210.

34. Fr. Tuglas. Üks ennemuistne Eesti jutt. Mõtted "Kalevipoja" parandamise puhul. -- "Päevaleht" 16.-18. 11. 1919, nr. 258-260.
35. Fr. Tuglas. Teosed. Valik kriitilisi töid. Tallinn 1959, lk. 6.
36. Fr. Tuglas. Aja kaja. 1914-1919. Tartu 1919, lk. 26.
37. A. Kallas. Nuori-Viro. Helsinki 1918, lk. 257.
38. I. Talve. Maailma lõpus. -- "Tulimuld" 1959, lk. 203-212.
39. Fr. Tuglas. Aja kaja. 1914-1919. Tartu 1919, lk. 28.
40. Fr. Tuglas. Kriitika VI. Tartu 1936, lk. 115.
41. Sealsamas, lk. 116.
42. Fr. Tuglas. Lühike cesti kirjanduslugu. Tartu 1934, lk. 10.
43. Sealsamas, lk. 15.
44. KM KO f 245, m 179:6.
45. Fr. Tuglas. Muutlik vikerkaar. Tallinn 1968, lk. 189.